Fysisk aktivitet bland ungdomar som inte uppnår grundskolans mål

En enkätundersökning bland IV-elever i Malmö 2008

Ingegerd Ericsson & Margareta Cederberg
Malmö högskola

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/ericsson/ericsson-cederberg/ericsson-cederberg110330.html (ISSN 1652–7224), 2011–03–30

Copyright © Ingegerd Ericsson & Margareta Cederberg 2011. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Behovet av ökat fokus på fysisk aktivitet inom ramen för skolans verksamhet påtalas från många håll. Frågan aktualiseras av flera nygamla insikter och nya forskningsresultat. Argumenten för ökad tid för idrott och fysisk aktivitet kan sammanfattas i ett par huvudområden, där hälsan länge varit det allt överskuggande intresset. Det finns ingen opposition idag mot uppfattningen att det viktigaste vapnet mot de grasserande livsstilssjukdomarna, däribland fetma hos barn och ungdom, är en väl utvecklad fysisk kompetens och regelbunden fysisk aktivitet. Stat och idrottsrörelse satsar mycket pengar och andra resurser på att få in barn och ungdomar i idrottsliga sammanhang – helst mer långsiktigt genom medlemskap i idrottsföreningar och dylikt. Parallellt med detta har skolan, som alltsedan slutet på 20-talet, då tio procent av skoltiden ägnades åt fysiska aktiviteter, uppfattats som den naturliga hemvisten för undervisning i gymnastik, idrott och hälsa, sakta men säkert fått allt mindre tid avsatt för sådan undervisning. Situationen idag representerar en bottennotering när det gäller tid för fysisk aktivitet i skolan, och krav på en förändring kommer från många håll, inom och utanför riksdagen.

Betydligt mer kontroversiell har den forskning varit som sagt sig kunna visa att ökad fysisk aktivitet under skoltid påverkar lärandet i andra ämnen är idrott och hälsa. Sådan forskning har bedrivits i flera länder; på svensk botten har Ingegerd Ericsson vid Malmö högskola genom sin avhandling från 2003 svarat för en pionjärinsats som senare följts upp med en rad studier om betydelsen av fysisk aktivitet för den motoriska utvecklingen, för utvecklandet av koncentrationsförmåga, och för skolprestationer i allmänhet. En rad andra studier pekar på liknande positiva samband mellan fysisk aktivitet och lärande, till exempel att fysisk aktivitet indirekt kan öka elevers skolprestationer genom att förbättra deras mentala hälsa, självförtroende och uppmärksamhet. Man har kunnat spåra samband mellan förbättrad mental hälsa och akademiska prestationer. Bevisen är med andra ord många, och de stödjer en intuition som går tillbaka till tusentalet före vår tideräkning, om vikten av fysisk hälsa för en sund personlighetsutveckling och ett framgångsrikt medborgarskap. – I föreliggande uppdatering återkommer Ingegerd Ericsson till frågan, i en artikel skriven tillsammans med Margareta Cederberg. Författarna har studerat ett antal förstaårselever i gymnasiet som inte uppnått grundskolans mål, det vill säga behörighet att söka till gymnasieskolans nationella program. Dessa elever som går individuella program (IV) har studerats med avseende på deltagande i skolämnet idrott och hälsa, och dessutom fysisk aktivitet utanför skolans ram, under det sista grundskoleåret. I artikeln, som tidigare accepterats för publicering i *Aktuell beteende- och samhällsvetenskaplig idrottsforskning* (SVEBIs årsbok) efter referentgranskning, men endast publicerats som ett särtryck, läggs ytterligare bitar i det komplicerade pusslande som det innebär att utveckla positiva eller negativa statistiska samband till kausala samband.

Inledning

Många elever lämnar grundskolan utan att vara behöriga att söka till nationella gymnasieprogram. I Sverige omfattar det så kallade Individuellt val- (IV)-programmet ungefär 27000 elever och det är det näst största gymnasieprogrammet efter det samhällsvetenskapliga programmet. Kravet för att vara behörig att söka ett nationellt gymnasieprogram är att ha uppnått lägst betyget G i ämnena svenska/svenska 2, engelska och matematik, dvs. minst 30 poäng sammanlagt i dessa tre ämnen.

Trots insatser förefaller antalet obehöriga elever öka. Våren 2008 var andelen behöriga 89% (Skolverket, 2008a), vilket är den lägsta andelen sedan 1998. I Malmö lämnar ungefär var femte elev grundskolan utan behörighet till gymnasieskolans nationella program (Malmö stad, 2008) och IV-programmet var 2008 det största programmet. En studie kallad Ungdomars Upplevelser av Grundskolan (UUG) genomfördes 2008 (Cederberg & Ericsson, 2009) med syfte att undersöka hur elever vid IV-program i Malmö beskrev sin grundskoletid och anledningar till skolsvårigheter.

Syftet med denna artikel är att diskutera elevers skolresultat relaterade till elevers fysiska aktivitet i och utanför skolan. I artikeln presenteras UUG-studiens resultat avseende IV-elevers fysiska aktivitet och några av deras upplevelser under grundskolans år 9. Följande frågeställningar diskuteras:

1. Hur fysiskt aktiva var IV-eleverna och hur mycket deltog de i skolämnet idrott & hälsa skolår 9?
2. Hur ser relationer mellan fysisk aktivitet och skolbetyg ut?
3. Vilka eventuella skillnader finns mellan olika elevgrupper avseende fysisk aktivitet och skolbetyg?

Fysisk aktivitet och skolprestationer

Elever som har höga betyg i skolämnet idrott och hälsa har ofta höga betyg även i andra ämnen. Att mängden fysisk aktivitet och elevers motoriska färdigheter kan ha betydelse för skolprestationer i svenska och matematik finns dokumenterat (Ericsson, 2003). Thedin Jakobssons och Engströms (2008) studier visade att medlemmar i idrottsföreningar hade höga betyg i idrott och hälsa, men även i andra skolämnen. 40% av eleverna i skolår 9 som var med i en idrottsförening hade mer än 240 betygspoäng, dvs. väl godkänd i genomsnitt. Som jämförelse kan nämnas att bland de ungdomar som slutat vara eller aldrig varit medlemmar i en idrottsförening var andelen med höga betyg betydligt lägre, 16 respektive 22%.

Barn som har motoriska och/eller perceptuella svårigheter har ofta också koncentrationssvårigheter (Ericsson, 2003). Barn med motoriska brister har dessutom ofta kognitiva inlärningssvårigheter (Frisk, 1996; Cratty, 1997; Cantell, 1998; Kadesjö, 2000; Ericsson, 2003). Det framgår tydligt att eleverna med de största läs- och skrivproblemen också har de flesta och svåraste rörelsestörningarna. De har också i hög grad andra inlärningsproblem (Stenberg, 1995). Flera studier visar således att det finns signifikanta samband mellan motorik, koncentrationsförmåga och inlärning. Dessa samband ska förstås som statistiskt säkerställda samband och innebär inte nödvändigtvis att orsakssamband föreligger.

Resultat från två stora nationella undersökningar visar att en stor andel av Sveriges elever, 88%, uppger att de ”alltid eller nästan alltid deltar i ämnet” idrott och hälsa skolår 9 (Redelius, 2004; Lundvall & Meckbach, 2008). Pojkar svarar att de deltar i idrott och hälsa-lektioner i större utsträckning än flickor. De upplever också att de når upp till målen för ämnet i högre grad än flickor (Åström, 2006). 2003 hade 20% av pojkarna och 10% av flickorna betyget MVG i idrott och hälsa (Skolverket, 2005), 2008 var motsvarande andelar 28 respektive 21% (Skolverket, 2009).

Elever som har någon form av ogiltig frånvaro från lektioner uteblir ofta från eller är passiva åskådare under idrott och hälsa-lektioner. Det är inte ovanligt att idrott och hälsa är bland de första skolämnen som elever börjar skolka från: ”Att inte delta i idrott och hälsa är en riskfaktor och ofta ett första steg i en skolkutveckling” (Bråkenhielm, 2008, s. 33). Elever som riskerar att få IG i idrott och hälsa uppvisar ofta en mer omfattande problematik med ökad sårbarhet, riskbeteende och ibland avbruten skolgång som följd.

> Att kroppslig avvikelse är grund för dålig självkänsla hos ungdomar är väl känt. I en miljö där kroppen och kroppsliga prestationer ska jämföras är det stor risk att elever med svag självkänsla sviktar. Detta ställer stora krav på idrottsämnets utformning. Den höga andelen av funktionshinder hos elever med risk för IG i ämnet antyder att skolan inte lever upp till att möta dessa elevers behov. (Bråkenhielm, 2008, s. 33).

Vad ungdomar gör på sin fritid och i vilken utsträckning de deltar i olika fritidsaktiviteter kan tänkas få konsekvenser för skolarbete utanför skoltid och i förlängningen för skolresultat och betyg. I en kartläggning av ungdomars kultur- och fritidsvanor (Nilsson, 1998) uppgav 80% av ungdomarna att de var medlemmar i någon förening. Den föreningstyp som lockade flest ungdomar var idrottsföreningen, där ca 50% av 13-25-åringarna var medlemmar. I 12-13 års ålder var upp emot två tredjedelar aktiva medlemmar i någon idrottsförening. Forskning har visat att barn och ungdomar från högre sociala grupper i större utsträckning är såväl föreningsmedlemmar som medlemmar i någon idrottsförening än de från lägre socioekonomiska förhållanden (Engström, 1999). Även Larssons (2008) studier visar att det finns ett tydligt samband mellan medlemskap i en idrottsförening och ungdomars socioekonomiska förutsättningar.

Fysisk självkänsla och motivation

Att stimulera elevernas motivation till att lära upplever många lärare som det allra svåraste, särskilt när det gäller elever som har skolsvårigheter. Fokus borde inte vara på elevers svårigheter utan på att söka information om det starka hos eleven, menar exempelvis Bailey (2002). Jacobson (1996) poängterar att det kan vara nödvändigt att tidigt avsätta tid till olika kompensatoriska åtgärder inom ramen för skolans specialundervisning. Alternativa sätt att ta in information och kunskap bör utredas och erbjudas elever. Kompensatoriska åtgärder kan vara motivationshöjande och motivationens roll vid läs- och skrivsvårigheter bör lyftas fram som motvikt till en alltför stor tonvikt på språkliga och kognitiva aspekter, menar Jacobson.

Tilltron till den egna förmågan och att behärska färdigheter är särskilt viktiga inom de områden som bedöms viktiga av individen själv (Bandura, 1997; Harter, 1985). Enligt social kognitiv teori (Bandura, 1997) spelar uppfattningar om den egna förmågan en avgö-

rande roll för självreglering av motivation och beteende. Kapacitet och kompetent förmåga kräver erfarenheter från adekvat lärande; den kommer inte av sig själv. Att sträva efter kompetens motiveras av lyckade kompetenta handlingar. Forskning har visat att tilltro till den egna förmågan kan predicera bestående förändringar i livsstilsmönster. Personliga mål kan användas för att vägleda, motivera och reglera beteende. Upplevd förmåga är således en viktig komponent i social kognitiv teori, vilken omfattar en mängd faktorer som reglerar och motiverar såväl kognitivt som socialt beteende. Positiva upplevelser av fysisk kapacitet (fysisk självkänsla) kan bidra till motivation och ökat deltagande i fysisk aktivitet (Kernis, Cornell, Sun, Berry, & Harlow, 1993). Ökad fysisk självkänsla under tidiga skolår har funnits kunna förutsäga fortsatt hög fysisk aktivitet i ungdomsåren (Raustorp, 2005). Tilltro till den egna fysiska förmågan har till och med visat sig bättre kunna förutsäga långvarig regelbunden fysisk aktivitet än fysiologisk kapacitet, ålder eller upplevd ansträngning.

Elever som skattar sig själva lågt utifrån motoriska färdigheter upplever ofta ängslan inför och i specifika situationer under idrott och hälsa-lektioner. De har också en låg motivation till att delta i ämnet (Åström, 2006). Enligt Skolverkets utvärdering av grundskolan (2005) känner sig ca 12% av pojkarna och 10% av flickorna klumpiga i samband med idrott och hälsa-lektioner. 17% av pojkarna och 11% av flickorna vill helst inte byta om med andra. Resultat från 1992 visade att det då var betydligt fler flickor än pojkar som upplevde ”klumpighet” och obehag när ”andra tittar på mig”. Speglar dessa resultat förändringar i den kroppsliga samhällsdiskursen, där även manligt kroppsideal fokuseras i allt större utsträckning? Andra studier visar dock att flickor jämfört med pojkar känner betydligt större ängslan och rädsla att misslyckas inför andra. De värderar sig också lägre utifrån motoriska färdigheter än pojkar (Åström, 2006; Ericsson & Karlsson, 2009).

Vad som framkommit angående olika förhållanden mellan fysisk aktivitet, självkänsla och skolprestationer gör det intressant att undersöka hur dessa tar sig uttryck i den nu fokuserade elevgruppen, elever som går på IV-program vid Malmös gymnasieskolor. I det följande presenteras delar av den refererade undersökningen om elevers upplevelser av sin grundskoletid (Cederberg & Ericsson, 2009). Ett övergripande syfte för UUG-studien var att undersöka och beskriva förhållanden som kan ha haft betydelse för att elever i Malmö inte uppnått godkända resultat i grundskolan. Avsikten är nu att fokusera och diskutera de resultat som berör fysisk aktivitet i och utanför skolan i relation till skolbetyg och några av ungdomarnas upplevelser av grundskolan.

Metod och tillvägagångssätt

För att få en så bred bild av ungdomarnas upplevelser som möjligt omfattar UUG-studien både en enkät- och en intervjuundersökning, varav delar av enkätundersökningen presenteras i denna artikel. För en utförlig metodbeskrivning hänvisas till UUG-rapporten (Cederberg & Ericsson, 2009).

Att konstruera en enkät för denna elevgrupp kräver noggrannhet, eftertänksamhet och särskilda hänsynstaganden. Frågor och svarsalternativ måste vara tillräckligt omfattande för att kunna ge en så bred bild av studiens syfte som möjligt. Samtidigt får inte enkäten vara så omfattande att eleverna inte orkar läsa och besvara frågorna. Texten i frågor och

svarsalternativ måste vara begriplig för alla elever, även för dem som har problem med svenska språket och/eller med att förstå skriven text.

Ett första utkast till enkät konstruerades under våren 2008 med utgångspunkt från genomförda intervjuer och tidigare enkätinsamlingar bland ungdomar i Malmö med omnejd (Cederberg, 2006; Ericsson & Karlsson, 2009). För att kunna sätta in studien i ett större sammanhang och göra jämförelser över tid och mellan olika elevgrupper har frågor och frågeformuleringar från andra studier och utvärderingar om ungdomars skolgång och fritid använts. En redogörelse för dessa finns i UUG-rapporten (Cederberg & Ericsson, 2009).

Särskild hänsyn har tagits till de svårigheter elever i undersökningsgruppen kan tänkas ha, såväl språkliga som andra svårigheter. Frågeformuleringar och svarsalternativ har därför anpassats, förkortats och förenklats för att underlätta ifyllandet och därmed få så stor svarsfrekvens som möjligt.

Urval

Studien omfattar elever i Malmö som vårterminen 2008 inte uppnått godkända betyg i engelska, matematik och/eller svenska/svenska 2 efter skolår 9 i grundskolan och som fortsätter sina studier i en IV-klass (individuellt program) vid någon av Malmös gymnasieskolor, totalt 389 elever. Elever som går individuella programmets introduktionskurs för invandrare, IVIK-elever, har inte inkluderats i studien.

Totalt ingår i denna undersökning 296 elever, dvs. 76%, från 35 olika IV-program vid Malmös gymnasieskolor. Av dessa har 40 elever, 19 flickor och 21 pojkar, även intervjuats. Urvalet av ungdomar kan i viss mån beskrivas som ett ”praktiskt urval” genom att elever som fanns närvarande vid undersökningstillfällena tillfrågades om medverkan.

Bortfall

En svårighet att nå elever som är inskrivna i individuella program i Malmö är att de finns utspridda i många olika IV-klasser vid stadens olika gymnasieskolor. I gruppen IV-elever finns dessutom en förhållandevis hög frånvaro från lektioner, vilket har påverkat hur stor andel av populationen som har kunnat nås med enkäten i skolan. Det faktum att eleverna har kortare och längre praktikperioder då de inte alls är i skolan har också haft betydelse. Trots dessa svårigheter uppgår urvalet till 76%, vilket får anses tillfredsställande. Eleverna har sammanlagt gått på 53 olika grundskolor, vilket ökar validiteten, dvs. sannolikheten för att resultatet ger en bred och rättvisande bild av Malmö IV-elevers upplevelser av grundskolan.

Tre elever har inte besvarat någon fråga, varför dessa uteslutits ur redovisningen. Totalt har 147 pojkar och 146 flickor besvarat i stort sett alla enkätfrågor. Eftersom såväl deltagandet i studien som besvarandet av enkätfrågorna varit frivilligt finns ett bortfall på 3-20 elever på flera frågor, vilket dock får anses inte påverka resultatet i alltför stor utsträckning.

Etiska överväganden

Alla medverkande ungdomar informerades om att deras deltagande i studien var frivilligt och att de när som helst kunde avbryta sin medverkan. Inget beroendeförhållande förelåg mellan forskare och undersökningsdeltagare, vilka besvarade enkätfrågorna anonymt. Alla uppgifter lagras och avrapporteras, enligt Vetenskapsrådets (2008) forskningsetiska principer, så att enskilda individer ej kan identifieras av utomstående.

Såväl enkät- som intervjusvar har insamlats för forskningsändamål och används inte för kommersiella eller andra icke-vetenskapliga syften. Samtycke till deltagande erhölls från samtliga medverkande ungdomar.

Genomförande

För att kunna genomföra datainsamlingen så kostnadseffektivt som möjligt valdes att samla in enkätsvaren via en webbenkät. En fördel med att använda en webbenkät, förutom att svaren inte behöver registreras separat, är att svaret på en fråga kan styra vilka efterföljande frågor som ställs. Möjligen kan användandet av internet även ha ökat elevernas motivation till att medverka i undersökningen. Datorprogrammet Artologik användes för konstruktion, distribuering och administrering av enkäten.

En pilotstudie omfattande 62 enkätfrågor genomfördes i en av Malmös gymnasieklasser. Eleverna ombads reflektera och anteckna de enkätfrågor de tyckte var svåra att förstå eller hade andra synpunkter på. Elevernas lärare och två av forskarna var närvarande för att besvara eventuella frågor medan eleverna fyllde i enkäten vid var sin dator. Efter att eleverna besvarat enkäten följde en öppen diskussion där enkätfrågorna och andra synpunkter diskuterades. Den slutliga enkäten består av 48 frågor med delfrågor, vilket gav 229 variabler totalt att analysera. Hela webbenkäten finns som bilaga i UUG-rapporten (Cederberg & Ericsson, 2009).

Kontakt togs via brev och telefon med skolledare vid samtliga Malmös gymnasieskolor som har IV-klasser. Datorsalar med 2-20 datorer bokades in, vilket i de flesta fall innebar flera schemaändringar vid de olika skolorna. Ibland hade halva klasser sin praktikperiod på olika arbetsplatser, vilket gjorde att dubbla enkättillfällen fick schemaläggas. Många elever var frånvarande av andra skäl, så även ”uppsamlingsheat” genomfördes.

Lärare, forskare eller informerade studenter var närvarande och behjälpliga när eleverna fyllde i enkäten, i vissa fall behövdes att någon läste frågorna högt. Att besvara enkäten tog 15-50 minuter. Som tack fick alla medverkande elever en biocheck.

Statistiska analyser

För statistiska analyser av enkätsvaren har statistikprogrammet SPSS (Aronsson, 2004) använts. Signifikansanalyser har genomförts med en alphanivå på 0,05. På grund av att de flesta av studiens enkätfrågor ger data på nominal- eller ordinalskalenivå och insamlade data oftast inte är normalfördelade har icke-parametriska test (Chi2, Kruskal-Wallis och Mann-Whitney) använts för att studera skillnader mellan grupper. I de test, som ger en approximativ normalfördelning har parametriska test (variansanalys) använts. För att få en uppfattning om hur stora eventuella skillnader mellan olika elevgrupper är har Cramérs index och kvadrerade eta-värden använts, som innebär att 0-0,04 tolkas som små skillnader, 0,05-0,09 medelstora skillnader och värden över 0,09 motsvarar stora skillnader (Löfgren & Näverskog, 1994). I sambandsanalyser har Spearmans rangkorrelation och Pearsons produktmomentkorrelation använts.

Statistiska validitetstest har gjorts med hjälp av explorativa faktoranalyser (varimax roterad matris) där items med en faktorladdning under 0,4 eller som laddar i mer än en komponent uteslutits från fortsatta analyser. Reliabilitetsprövningar har gjorts med hjälp av Cronbachs alpha, för att undersöka hur väl items i olika komponenter hänger samman. Ett alphavärde över 0,6 har betraktats som en acceptabel nivå för gruppjämförelser. I UUG-

rapporten (Cederberg & Ericsson, 2009) redogörs för faktoranalyser och reliabilitetsprövningar i en utförlig beskrivning av studiens reliabilitet och validitet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att resultat från genomförda faktoranalyser och reliabilitetsprövningar visar att merparten av studiens enkätfrågor har relevans för och väl uppfyller kraven på validitet och reliabilitet för statistiska gruppjämförelser.

Resultat

Av de 293 elever som besvarat enkäten är ungefär hälften flickor (49,8%) och hälften pojkar (50,2%). De allra flesta är födda 1992, 62% i Sverige, signifikant fler pojkar än flickor (tabell 1).

Tabell 1 *Antal svar på frågan: ”Är du född i Sverige?”*

	Pojkar	Flickor	Totalt
Ja	101	79	180
Nej	44	66	110
Vet ej	2	0	2
Totalt	147	146	293

Mer än en tredjedel, 36%, av dem som inte är födda i Sverige, var yngre än 7 år när de kom till Sverige. De flesta, 71%, började följaktligen i svensk skola när de var 6-7 år, 77% har% endast gått 1-2 år i svensk grundskola.

Endast 27% av mammorna och 25% av papporna är födda i Sverige, 28% av eleverna talar svenska hemma medan lika stor andel oftast talar ett annat språk. Nästan hälften vet inte vilken utbildning föräldrarna har. Av svaren framgår att gymnasium eller motsvarande var högsta utbildning för 18% av mammorna och 15% av papporna..

De allra flesta, 94%, svarar att det stämmer bra eller ganska bra att föräldrarna intresserade sig och att det var viktigt för dem hur det gick i skolan. För 25% stämmer det dåligt eller ganska dåligt att föräldrarna hjälpte dem med skolarbetet hemma och 21% menar att föräldrarna inte hade en positiv inställning till skolans personal. Nästan hälften av eleverna, 46%, svarar att de hellre skulle vilja jobba än gå i gymnasieskolan om de hade kunnat välja. Det finns inga signifikanta skillnader mellan flickors och pojkars svar på dessa frågor. Av de ämnen som eleverna saknar betyg i är matematik vanligast, följt av engelska och svenska. Betygen i idrott och hälsa uppvisar en större spridning än andra ämnen, 29% saknar betyg och 9% har MVG i idrott och hälsa. Inga signifikanta skillnader finns mellan flickors och pojkars betyg, utom i svenska 2 där flickorna har ett något bättre betygsgenomsnitt. Mer än 50 poäng totalt i slutbetyget från skolår 9 har 56% av pojkarna och 58% av flickorna, 18% har 35-50 poäng och 21% har 0-30 poäng (tabell 2).

Hälsotillstånd är exempel på ett tema som ungdomar förde in i intervjuerna och beskrev som väsentligt för hur skolsituationen hade utvecklats. En stor andel elever anger att de hade fått högre betyg om de varit friskare: 24% av eleverna menar att det stämmer precis och 8% att det stämmer delvis.

Tabell 2 *Slutbetyg och total betygspoäng skolår 9, andel i procent (n=293)*

	Pojkar	Flickor	Totalt
Svenska			
Ej svar	12,2	20,5	16,4
Ej betyg	58,5	39,7	49,1
G	25,9	38,4	32,1
VG	2,0	0,7	1,4
MVG	1,4	0,7	1,0
Svenska 2			
Ej svar	27,9	21,9	24,9
Ej betyg	51,0	45,9	48,5
G	19,0	30,1	24,6
VG		1,4	0,7
MVG	2,0	0,7	1,4
Matematik			
Ej svar	9,5	10,3	9,9
Ej betyg	71,4	68,5	70,0
G	16,3	19,9	18,1
VG	1,4	0,7	1,0
MVG	1,4	0,7	1,0
Engelska			
Ej svar	8,2	12,3	10,2
Ej betyg	58,5	56,8	57,7
G	28,6	26,7	27,6
VG	3,4	2,7	3,1
MVG	1,4	1,4	1,4
Idrott och hälsa			
Ej svar	8,8	8,9	8,9
Ej betyg	27,9	29,5	28,7
G	30,6	43,8	37,2
VG	19,0	13,7	16,4
MVG	13,6	4,1	8,9
Total betygspoäng			
Ej svar	4,1	3,4	3,8
0-30 p	23,1	19,2	21,2
35-50 p	17,0	19,2	18,1
Mer än 50 p	55,8	58,2	57,0

Många elever, 61%, svarar att de skolkat någon gång i månaden eller oftare, 14% har skolkat varje dag och här finns inga signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar.

Hur fysiskt aktiva var eleverna och hur mycket deltog de i skolämnet idrott & hälsa skolår 9?

Nästan hälften av eleverna, 45%, svarade att de aldrig blev svettiga eller andfådda. Figur 1 visar svaren på frågan: Hur mycket under skolår 9 rörde du dig? (fråga 47 i UUG-rapporten). Eleverna markerade ett av följande svarsalternativ:

- Jag rörde mig ganska lite.
- Jag rörde mig en del, men aldrig så att jag blev andfådd och svettig.
- Jag rörde mig en hel del och blev andfådd och svettig någon gång ibland.
- Jag rörde mig så att jag blev andfådd och svettig flera gånger i veckan.
- Jag rörde mig så att jag blev andfådd och svettig varje dag eller nästan varje dag.

Nära hälften av eleverna, 44%, idrottar/tränar i förening en eller flera gånger i veckan och lika stor andel gör det, men inte i förening. Men en stor andel, 34%, idrottar/tränar aldrig, varken i eller utanför förening (figur 2; fråga 46 i UUG-rapporten).

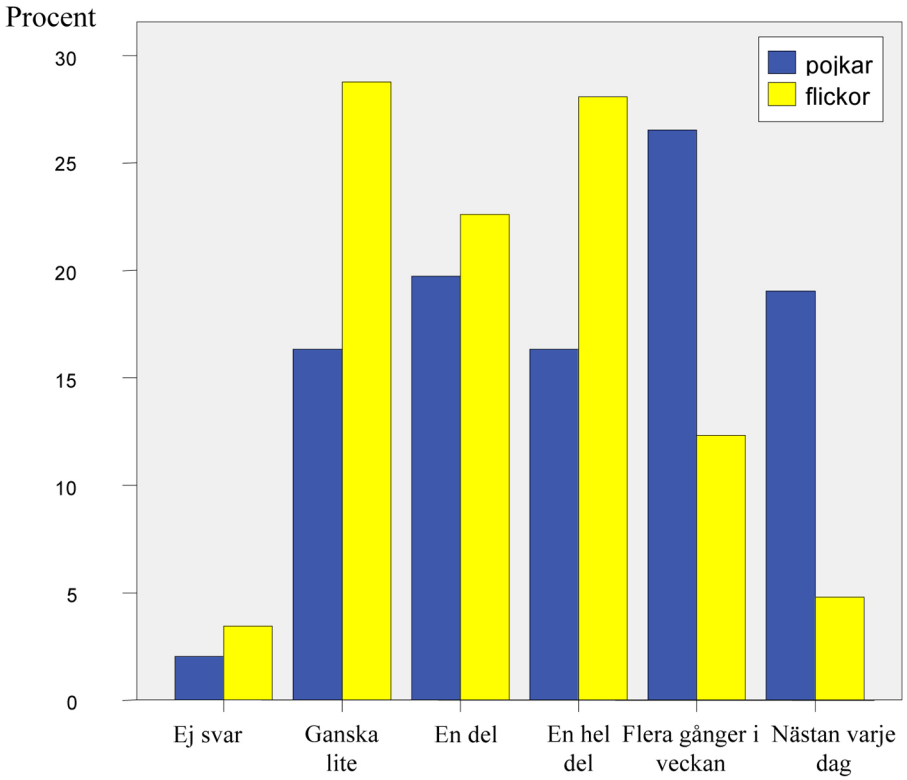

Figur 1 *Fysisk aktivitetsnivå bland pojkar och flickor skolår 9*

Det finns några signifikanta skillnader i flickors och pojkars fritidsvanor: Pojkar spelar TV- eller dataspel samt idrottar/tränar både i och utanför förening i högre grad än flickor (figur 1-2). De är också ”ute på sta’n med kompisar”, tillsammans med flick- eller pojkvän samt spelar kort och sällskapsspel oftare än flickor. Det är endast en aktivitet som flickor gör i signifikant större utsträckning än pojkar: Vara hemma med familjen.

Angående positiva och negativa upplevelser av skoltiden (fråga 24 och 38 i UUG-rapporten) finns några signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar: Pojkar anger i högre grad att de hade många vänner och att de hade bra självförtroende (figur 3-4). Fler flickor än pojkar instämmer i påståendet: ”Jag var ofta ledsen” (figur 5). Flickor kände sig stressade i större utsträckning än pojkar, kände sig mindre trygga än pojkar under lektioner, raster och håltimmar samt på väg till och från skolan. Totalt sett har pojkar positiva skolupplevelser från skolår 9 i signifikant större utsträckning än flickor.

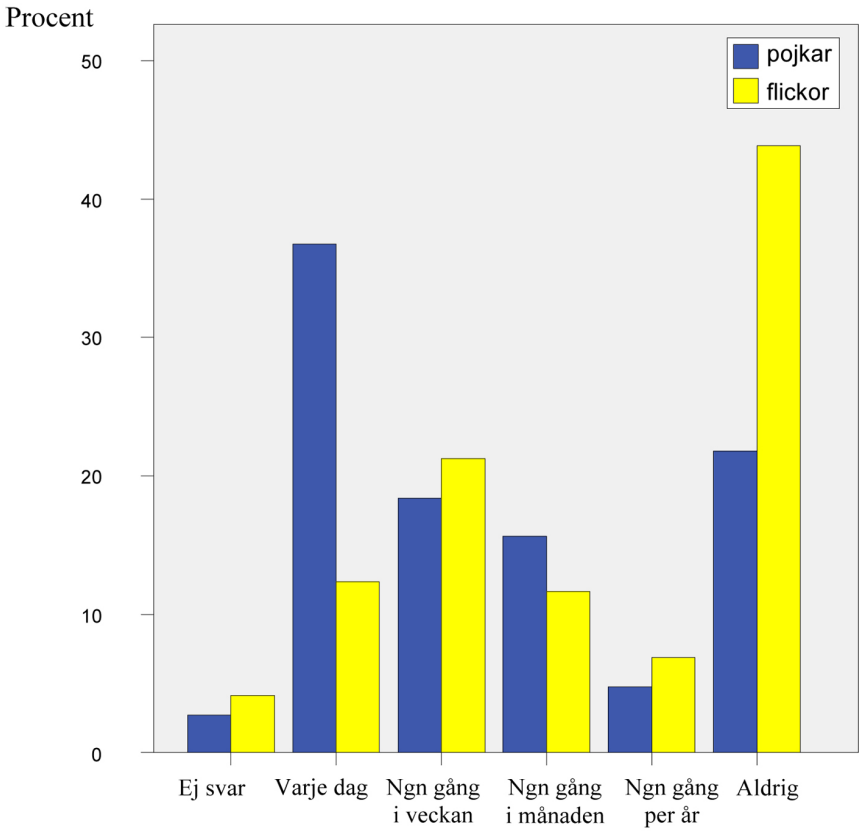

Figur 2 *Flickors och pojkars svar på frågan: ”Hur ofta brukar du idrotta/träna i förening/klubb?”*

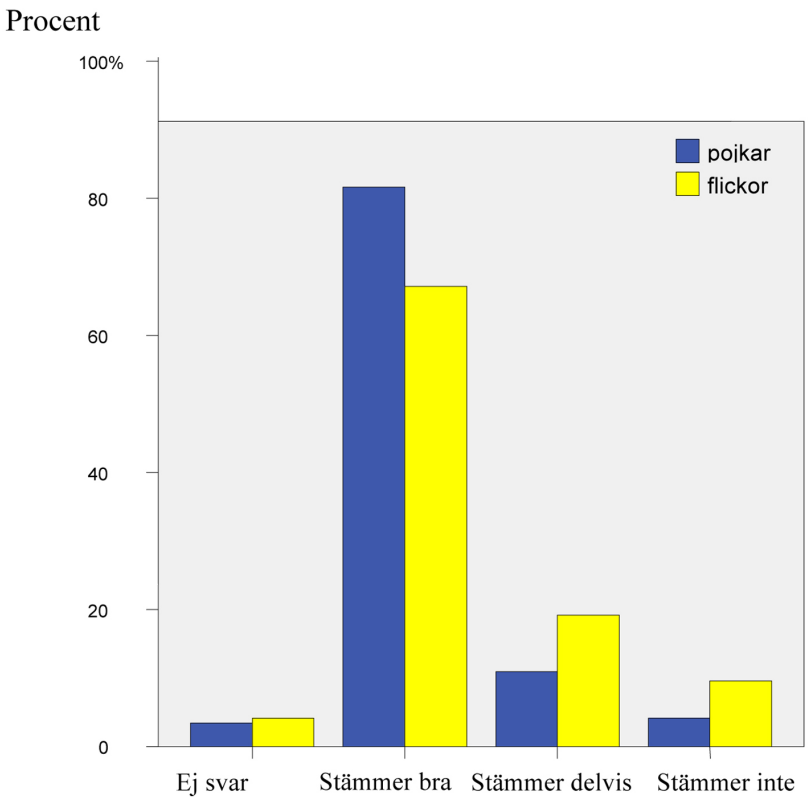

Figur 3 *Flickors och pojkars svar på påståendet: ”Jag hade många vänner i skolår 9.”*

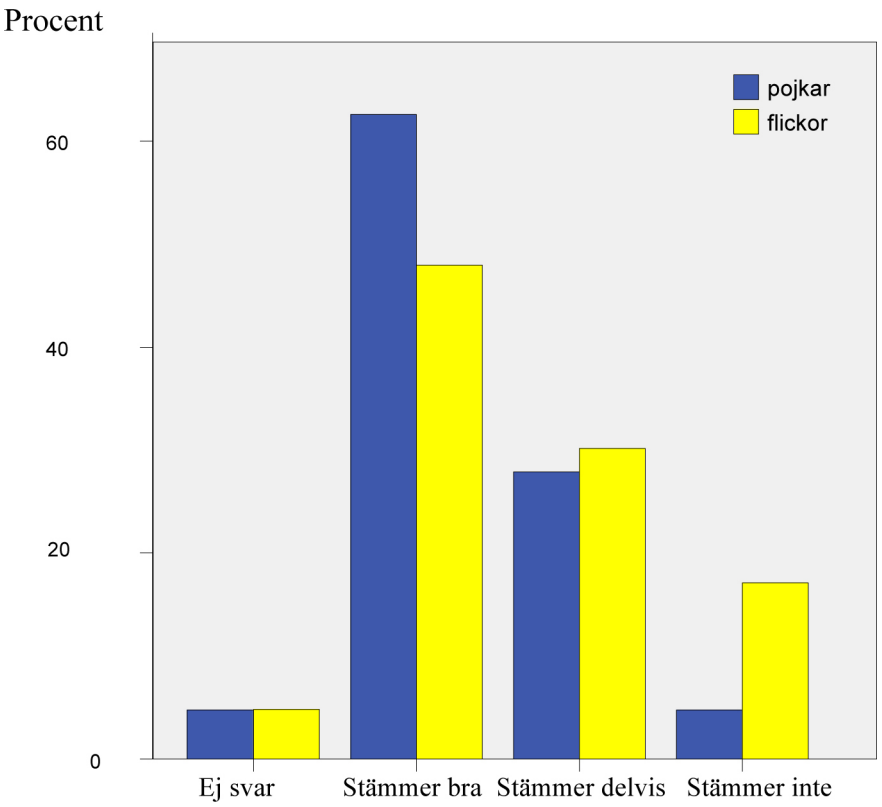

Figur 4 *Flickors och pojkars svar på påståendet: ”Jag hade bra självförtroende skolår 9.”*

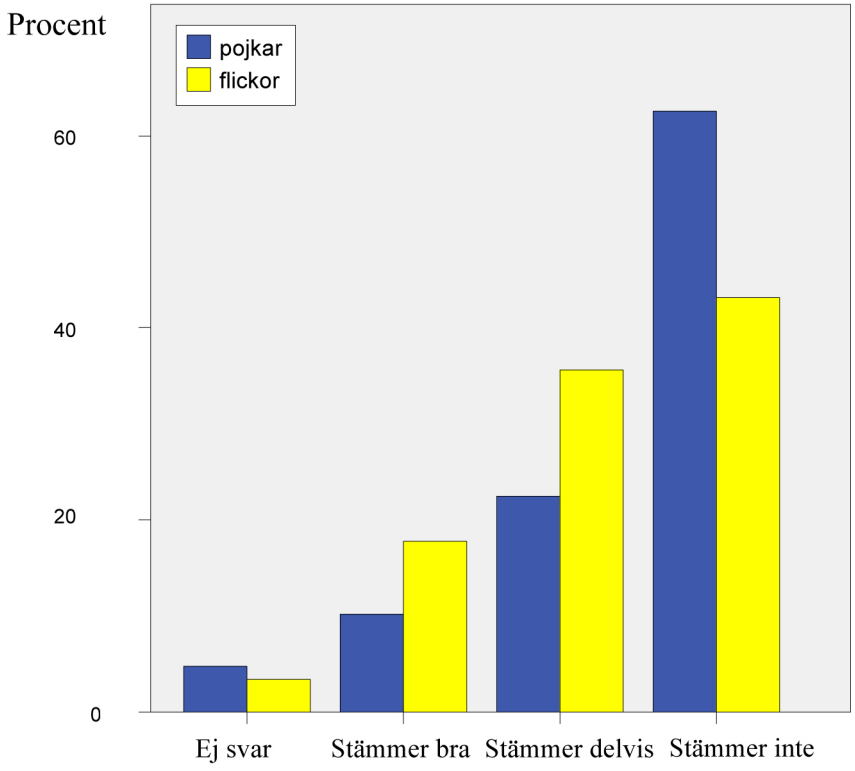

Figur 5 *Flickors och pojkars svar på påståendet: ”Jag var ofta ledsen skolår 9.”*

Drygt en tredjedel av eleverna var med på idrott och hälsa-lektioner skolår 9 ibland, sällan eller aldrig, 14% var aldrig med. 12% svarar att de oftast var med, men rörde sig inte så mycket. Det är alltså mindre än hälften, 49%, som oftast deltog och rörde sig mycket under idrott och hälsa-lektionerna skolår 9. Här finns en skillnad mellan flickor och pojkar: Pojkar deltog i idrott och hälsa i signifikant högre grad än flickor (figur 6; fråga 40 i UUG-rapporten).

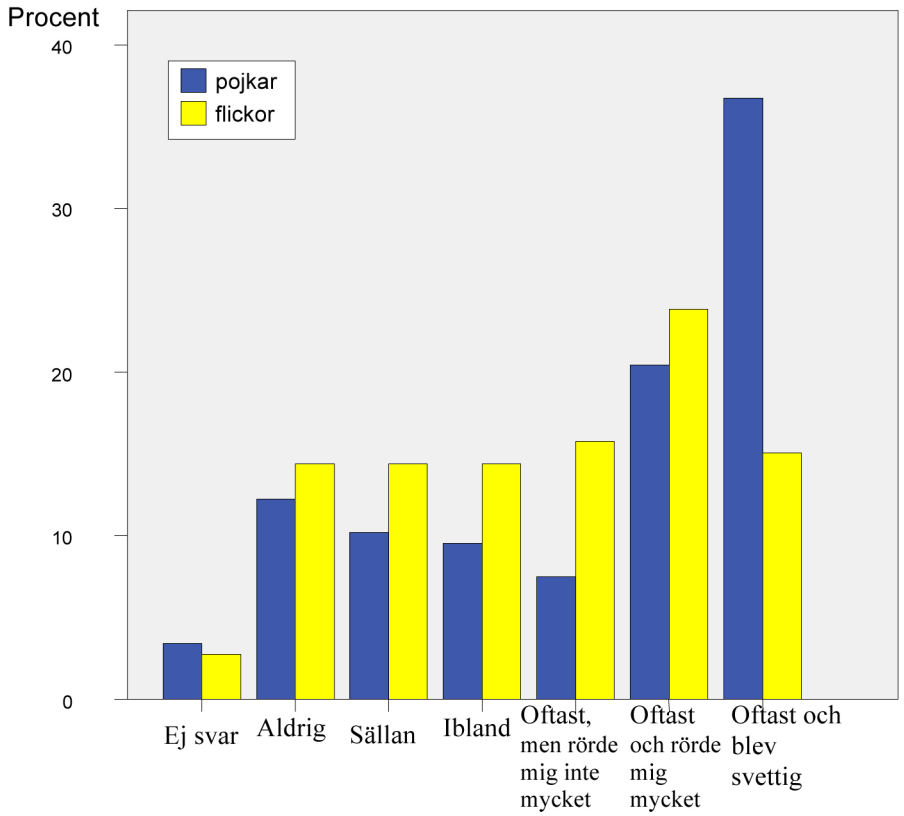

Figur 6 *Flickors och pojkars svar på frågan: ”Deltog du i idrott och hälsa-lektionerna skolår 9?”*

Relationer mellan fysisk aktivitet och skolbetyg

Resultat från sambandsanalyser visar att det finns ett tydligt signifikant samband mellan deltagande i idrott och hälsa-lektioner, betyg i idrott och hälsa samt total betygspoäng skolår 9 (r= 0,38 respektive 0,37) (figur 7). Betyg i idrott och hälsa korrelerar också tydligt med betyg i såväl svenska, svenska 2, matematik som engelska. Samtliga elever som har MVG i svenska och matematik har också MVG i idrott och hälsa.

Elevernas svar angående i vilken utsträckning de var fysiskt aktiva under skolår 9 korrelerar tydligt med såväl betyg i idrott och hälsa som total betygspoäng. Det finns signifikanta samband mellan variabeln idrotta/träna i förening och betyg i idrott och hälsa samt betyg i engelska. Däremot finns inget mätbart samband i denna elevgrupp mellan betygspoäng och i vilken utsträckning eleverna tränade i förening.

Det finns inga signifikanta samband mellan olika komponenter av fritidsaktiviteter och total betygspoäng skolår 9. Däremot finns svaga men signifikanta samband mellan fritidsaktiviteter och betyg i olika ämnen, exempelvis mellan komponenten ”läsa och idrotta” och betyg i svenska (r=0,16) och engelska (r=0,34).

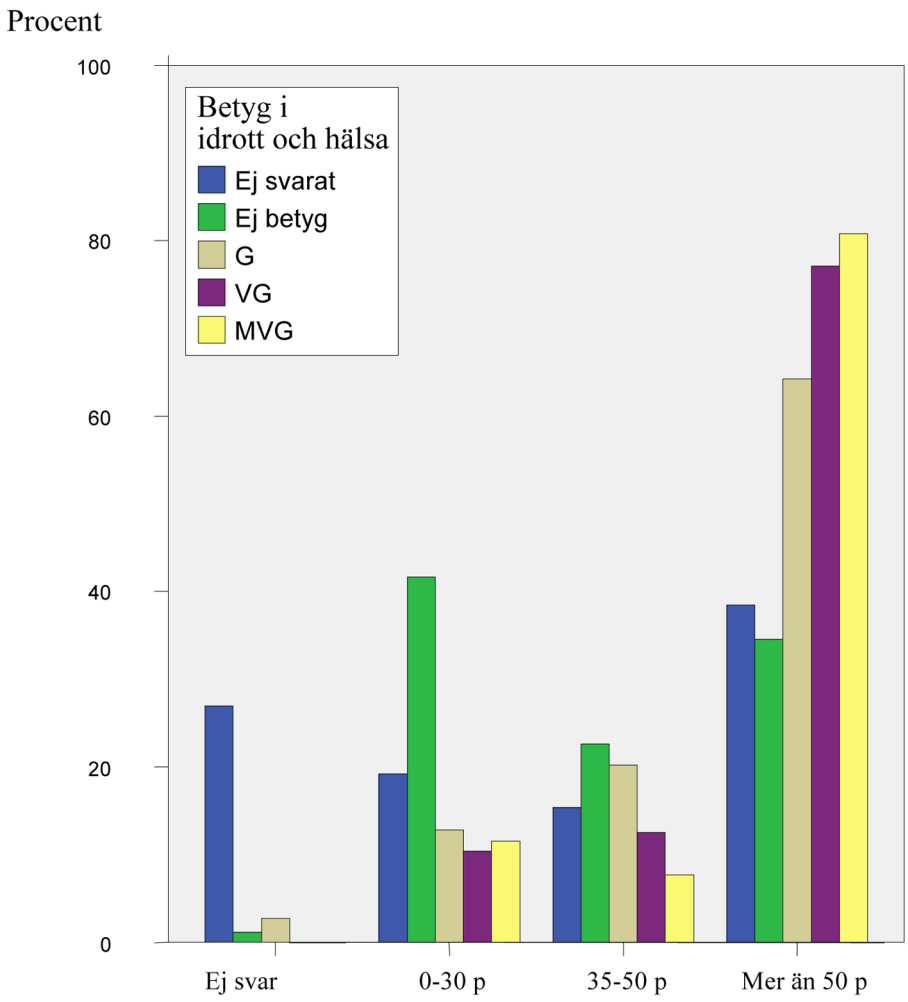

Figur 7 *Total betygspoäng och bertyg i idrott och hälsa skolår 9.*

Likheter och skillnader mellan olika elevgrupper

Finns det några signifikanta skillnader mellan olika elevgrupper där exempelvis kön, vistelsetid i Sverige, föräldrars utbildning, antal år i svensk grundskola och/eller fritidsaktiviteter kan tänkas ha betydelse för hur eleverna besvarat enkätfrågorna? De skillnader som finns mellan flickors och pojkars svar har redogjorts för under respektive frågeområde ovan.

Det finns inga signifikanta skillnader mellan elever som är födda i Sverige (n=180) och de som inte är det (n=110) när det gäller betyg i svenska, matematik eller idrott och hälsa. Dock har elever födda i Sverige signifikant högre betyg i engelska (eta-kvadrat 0,05). Inga mätbara skillnader finns mellan grupperna när det gäller elevernas deltagande i idrott och hälsa eller hur fysiskt aktiva de var under skolår 9. Det finns signifikanta skillnader i elevernas fritidsvanor under skolår 9 enligt följande: Elever som inte är födda i Sverige brukade oftare läsa tidningar och böcker, hjälpa till hemma, sy, handarbeta eller sticka samt gå på teater, opera eller balett oftare än elever födda i Sverige. De senare brukade oftare ”träffa kompisar hemma eller hos kompis”.

Det finns inga skillnader mellan föräldrars olika utbildning när det gäller i vilken utsträckning eleverna deltog i idrott och hälsa eller var fysiskt aktiva på fritiden i eller utanför förening.

Det finns ett svagt, men signifikant negativt samband mellan vissa betyg och i vilken utsträckning eleverna skolkat under skolår 9. Elever som svarade att de skolkat någon gång i veckan eller oftare har signifikant sämre betyg i idrott och hälsa samt betygspoäng än elever som aldrig eller mer sällan skolkat.

Elever som hade bra självförtroende (n=162) var signifikant mer fysiskt aktiva än de som inte hade det (n=32). De svarade på frågan ”Hur mycket under skolår 9 rörde du på dig?” att de rörde sig och blev andfådda och svettiga i signifikant högre grad än elever som inte hade bra självförtroende. De idrottade/tränade också i signifikant större utsträckning såväl i som utanför förening/klubb under skolår 9.

Tabell 3 *Samband mellan fysisk aktivitet och upplevt självförtroende skolår 9*

Jag hade bra självförtroende	Idrotta/träna i förening/klubb	Idrotta/träna men inte i förening/klubb	Hur mycket rörde du på dig?	Deltog du i idrott och hälsa-lektioner?
Korrelation	,253**	,280**	-,053	,036
Sig.	,000	,000	,362	,537
N	293	293	293	293

Tabell 4 *Samband mellan fysisk aktivitet och känsla av misslyckande skolår 9*

Jag miss-lyckades ofta	Idrotta/träna i förening/klubb	Idrotta/träna men inte i förening/klubb	Hur mycket rörde du på dig?	Deltog du i idrott och hälsa-lektioner?
Korrelation	,131*	,060	,205**	,156**
Sig.	,025	,302	,000	,007
N	293	293	293	293

Tabell 5 *Samband mellan fysisk aktivitet och känsla av värdelöshet skolår 9*

Jag kände mig ofta värdelös	Idrotta/träna i förening/klubb	Idrotta/träna men inte i förening/klubb	Hur mycket rörde du på dig?	Deltog du i idrott och hälsa-lektioner?
Korrelation	,166**	,179**	,160**	,192**
Sig.	,004	,002	,006	,001
N	293	293	293	293

Tabellerna 3-5 visar signifikanta korrelationskoefficienter enligt Spearmans rangkorrelation mellan fysisk aktivitet (frågorna 40, 46, 47 i UUG-rapporten) och elevernas svar på tre delfrågor om positiva och negativa skolupplevelser (fråga 38 i UUG-rapporten). En markering = * innebär att korrelationen är signifikant på 0,05-nivån och ** betyder signifikans på 0,01-nivån. Tabellerna visar inte vad som orsakar vad, endast att det finns tydliga statistiskt säkerställda samband.

Diskussion

Eleverna i denna undersökning har inte haft tillräckligt höga betyg för behörighet att söka till nationella gymnasieprogram. Enligt Skolverkets nationella uppföljningsstudier (2008b) får flickor högre betyg än pojkar, de når målen i större utsträckning än pojkar i alla ämnen utom i idrott och hälsa. Resultaten för denna elevgrupp visar inte några signifikanta skillnader mellan flickors och pojkars betygspoäng eller betyg i svenska, matematik, engelska eller idrott och hälsa. I svenska 2 har dock flickorna ett något bättre betygsgenomsnitt än pojkarna.

I Skolverkets rapport framgår att elever som har invandrat till Sverige efter ordinarie skolstart har lägre betygspoäng än elever med utländsk bakgrund födda i Sverige eller som invandrat före ordinarie skolstart. I denna undersökning finns inga signifikanta skillnader mellan elever som är födda i Sverige och de som inte är det när det gäller den sammanlagda betygspoängen, inte heller betyg i svenska, matematik eller idrott och hälsa. Dock har elever födda i Sverige signifikant högre betyg i engelska. De elever som var yngre än sju år när de flyttade hit har signifikant bättre betygspoäng skolår 9 än de elever som var mellan sju och 16 år när de kom till Sverige, vilket stämmer väl med tidigare undersökningar.

Fysisk aktivitet bland IV-elever

Enligt tidigare forskning deltar de flesta av Sveriges elever i skolämnet idrott och hälsa. I denna undersökning svarar jämförelsevis en mindre andel, 61%, att de oftast var med på lektionerna i idrott och hälsa skolår 9 och 9% har MVG i idrott och hälsa. Här kan man fundera om skolan möjligen missat att ta tag i och bygga på elevernas starka sidor, i enlighet med Jacobson (1996) och Bailey (2002). Nästan hälften, 45%, av IV-eleverna i denna studie blev aldrig svettiga eller andfådda under sitt sista grundskoleår och 34% idrottade/tränade aldrig, varken i eller utanför förening.

Relationer mellan fysisk aktivitet och skolbetyg

Resultaten från sambandsanalyser visar att det finns ett tydligt signifikant samband mellan deltagande i idrott och hälsa-lektioner och betyg i skolämnet idrott och hälsa, vilket är föga förvånande. Det finns även signifikanta samband mellan betyg i idrott och hälsa samt hur fysiskt aktiva eleverna var och betygspoäng skolår 9. Det finns dessutom signifikanta samband mellan betyg i idrott och hälsa och betyg i såväl svenska, svenska 2, matematik som engelska, vilket stämmer väl med tidigare forskning, exempelvis Ericsson (2003; 2009). Dessa samband ska förstås som statistiskt säkerställda samband, men säger ingenting om vad som eventuellt är orsaken till vad. En skoltrött elev har ofta lågt deltagande inte bara i idrott och hälsa utan även i andra ämnen, vilket troligtvis medför låg betygspoäng totalt sett.

Resultaten visar, något förvånande, inget mätbart samband mellan betygspoäng och i vilken utsträckning eleverna tränade i förening. Thedin Jakobsson och Engström (2008) fann att medlemmar i idrottsföreningar hade företrädesvis höga betyg i idrott och hälsa, men även i andra skolämnen. I denna specifika elevgrupp finns signifikanta samband mellan variabeln idrotta/träna i förening och betyg i idrott och hälsa samt mellan idrotta/träna i förening och betyg i engelska. Resultaten ska dock tolkas med försiktighet med tanke på det särskilda urvalet elever som denna undersökning fokuserar.

Skillnader mellan olika elevgrupper avseende fysisk aktivitet och skolbetyg

I den här undersökta elevgruppen finns inga skillnader mellan föräldrars utbildning när det gäller i vilken utsträckning eleverna deltog i idrott och hälsa eller var fysiskt aktiva på fritiden i eller utanför förening, vilket hade kunna förväntas med tanke på tidigare forskningsresultat, som visade att ungdomar från högre socialgrupper i större utsträckning är medlemmar i någon idrottsförening än de från lägre socioekonomiska förhållanden (Engström, 1999; Larsson, 2008). Dock får resultatet tolkas med försiktighet eftersom endast ca 50% av eleverna besvarat frågan om föräldrarnas utbildning.

Pojkar svarar att de deltog i idrott och hälsa-lektioner i signifikant större utsträckning än flickor, vilket gäller såväl nationellt som i denna undersökning. Skillnaderna avspeglas i betygen, där det finns ännu större skillnader mellan flickor och pojkar i denna elevgrupp än i ett riksgenomsnitt: 14% av pojkarna och endast 4% av flickorna har MVG, vilket kan ses i relation till 28 respektive 21% nationellt sett.

Flickorna anger att de hade signifikant sämre självförtroende än pojkar under skolår 9, vilket stämmer väl med resultat från andra studier (Åström, 2006; Ericsson & Karlsson, 2009). Elever som hade bra självförtroende var signifikant mer fysiskt aktiva än de som inte hade det; de svarar att de rörde sig och blev andfådda och svettiga i signifikant högre grad än elever som inte hade bra självförtroende. De idrottade/tränade också i signifikant större utsträckning såväl i som utanför förening/klubb. Att det finns signifikanta samband mellan självförtroende och fysisk aktivitet är intressant, men analyserna visar inte i vilken riktning sambanden går. Med andra ord är det svårt att veta vad som är ”hönan” och vad som är ”ägget” och om det eventuellt finns fler faktorer som påverkar sambanden. I ett accepterande skolklimat kan möjligheter till positiva upplevelser av fysisk kapacitet och tilltro till den egna förmågan förväntas öka (Harter, 1985), vilket skulle kunna medföra att även fysisk självkänsla (Raustorp, 2005) stärks i enlighet med social kognitiv teori (Bandura, 1997) samt Kernis, Cornell, Sun, Berry och Harlow (1993).

Resultaten i denna studie bidrar med kunskap om fysisk aktivitet bland elever på IV-program, en specifik grupp elever vars åsikter och uppfattningar det ofta är svårt att studera genom allmänna utvärderingar i skolan, bland annat på grund av elevernas relativt höga skolfrånvaro. Urvalet uppgår till 76%, vilket får antas bidra till att resultaten ger en relativt rättvisande bild av fysisk aktivitet bland ungdomar som inte uppnådde grundskolans mål 2008 i Malmö. Vad som framkommit angående fysisk aktivitet och skolprestationer pekar mot att det är viktigt att närmare undersöka hur dessa och andra elevers motivation att vara fysiskt aktiva och delta på lektionerna i idrott och hälsa kan öka samt hur fysisk självkänsla kan stärkas, särskilt bland flickor.

Ett tack riktas till alla medverkande elever och lärare samt till Malmö stads utbildningsnämnd, som finansierade UUG-studien. Tack också Tina Eriksson Sjöö och Jens Sjölander för värdefull hjälp vid enkätkonstruktion och datainsamling.

Referenser

Aronsson, Å. (2004). SPSS – En introduktion till basmodulen [version 11.5]. Lund: Studentlitteratur.

Bailey, J. (2002). Medical and psychological models in special needs education. In C. Clark, A. Dyson & A. Millward (Eds.), *Theorising Special Education* (pp. 44-60). London: RoutledgeFalmer.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy. The exercise of control*. New York: W.H. Freeman and Company.
Bråkenhielm, G. (2008). Ingen gympa för mig! – en undersökning av skälen till att elever inte deltar i ämnet idrott och hälsa. *Svensk idrottsforskning, 17*(2), 30-33.
Cantell, M. (1998). *Developmental coordination disorder in adolescence: perceptual-motor, academic and social outcomes of early motor delay.* (Doctoral thesis. University of Lancaster, England). Jyväskylä: Foundation for Sport and Health Sciences.
Cederberg, M. (2006). *Utifrån sett - inifrån upplevt. Några unga kvinnor som kom till Sverige i tonåren och deras möte med den svenska skolan*. (Doktorsavhandling). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö högskola.
Cederberg, M. & Ericsson, I. (2009). *Ungdomars upplevelser av sin grundskoletid i Malmö –röster från elever på IV-program*. Malmö: Resurscentrum för mångfaldens skola/FoU-utbildning, Malmö stad. Tillgänglig 2009-05-25 på www.malmo.se/mangfaldiskolan.
Cratty, B. (1997). Coordination Problems Among Learning Disabled. In B. Cratty & R. Goldman (Eds.), *Learning Disabilities, Contemporary Viewpoints* (pp. 143-183). Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
Engström, L-M. (1999). *Idrott som social markör.* Stockholm: HLS förlag.
Ericsson, I. (2003). *Motorik, koncentrationsförmåga och skolprestationer.* (Doktorsavhandling). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö högskola.
Ericsson, I. & Karlsson, M. (2009). Effects of Increased Physical activity and Motor training on Motor Skills and Self-esteem: An Intervention Study in School Years 1-9. Submitted.
Harter, S. (1985). *Manual for the self-perception profile for children*. Denver, CO: University of Denver.
Jacobson, C. (1996). Psykologisk utredning vid läs- och skrivsvårigheter. I: B. Ericson, (Red.), *Utredning av läs- och skrivsvårigheter* (ss. 102-123). Lund: Studentlitteratur.
Kadesjö, B. (2000). *Neuropsychiatric and neurodevelopmental disorders in a young school-age population*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Department of Child and Adolescent Psychiatry, Institute for the Health of Women and Children, Göteborgs universitet.
Kernis, M. H., Cornell, D. P., Sun, C. R., Berry, A., & Harlow, T. (1993). There's more to self-esteem than whether it is high or low: the importance of stability of self-esteem. *J Pers Soc Psychol, 65*(6), 1190-1204.
Larsson, B. (2008). *Ungdomarna och idrotten. Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer*. (Doktorsavhandling). Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
Lundvall, S. & Meckbach, J. (2008). Lärandets form och innehåll- lärares och elevers uppfattning om lärande och kompetens inom ämnet idrott och hälsa, SIH 2001 till SIH 2007. *Svensk Idrottsforskning 17*(4), 17-22.
Löfgren, H. & Näverskog, H. (1994). *Statistisk dataanalys med nya StatView*. Lund: Studentlitteratur.
Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar. En undersökning om ungdomar och fritid i ett nationellt och kontextuellt perspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
Raustorp, A. (2005). *Physical activity, body composition and physical self-esteem among children and adolescents*. (Doctoral Thesis). Stockholm: Neurotec Departement, Division of Physiotheraphy, Karolinska Institutet.
Redelius, K. (2004). Bäst eller pest. I H. Larsson & K. Redelius (Red.), *Mellan nytta och nöje: Bilder av ämnet idrott och hälsa* (ss. 149-172). Stockholm: Idrottshögskolan i Stockholm.
Skolverket (2005). *Idrott och hälsa, ämnesrapport till rapport 253 (NU-03)*. Tillgänglig 2009-05-04 på http://www.skolverket.se/publikationer?id=1400.
Skolverket (2008a). *Andelen elever med gymnasiebehörighet minskar- men andelen elever som når målen i alla ämnen ökar.* Pressmeddelande 1 december 2008. Tillgänglig 08-12-01 på http://www.skolverket.se/sb/d/2006/a/14228.
Skolverket (2008b). *En beskrivning av slutbetygen i grundskolan 2008. PM 2008-12-01, 2008: 00004*. Stockholm: Enheten för utbildningsstatistik, Skolverket.
Skolverket (2009). *Betyg och provresultat i grundskolan läsår 2007/08*. Tillgänglig 09-05-14 på http://siris.skolverket.se.
Thedin Jakobsson, B. & Engström, L-M. (2008). Vilka fortsätter - vilka slutar? – förändringar i idrottsvanor bland yngre tonåringar. *Svensk Idrottsforskning, 17*(4), 27-31.
Vetenskapsrådet (2008). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig 08-12-02 på http://www.codex.vr.se/oversikter/humsam/humsam.html.
Åström, P. (2006). *En studie om motivationen till ämnet idrott och hälsa hos elever i åk 5*. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.